# VIAȚA POLITICĂ DIN ORAȘUL IAȘI ÎN PERIOADA IMEDIAT URMĂTOARE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (1918—1921)

DE

ION AGRIGOROAIEI

Perioada cuprinsă între anii 1918—1921 este cunoscută ca o perioadă de puternice frămîntări social-economice și politice, de evenimente cruciale în istoria patriei, de la desăvîrșirea unității statului național și pînă la crearea Partidului Comunist. Factori, asupra cărora nu insistăm aici, au determinat schimbări importante în structura României postbelice. Burghezia și relațiile de producție capitaliste înregistrează o consolidare în timp ce moșierimea și rămășițele feudale se restrîng considerabil. Reformele electorale și agrare —cu toate limitele lor — răspunzînd unor necesități obiective și acordate sub presiunea maselor populare, au avut, în condițiile desăvîrșirii unității statului român, consecințe deosebite pe plan economic și social-politic. Noile posibilități de dezvoltare deschise de unificarea deplină a pieții naționale și reformele înfăptuite au dus la consolidarea burgheziei române [1].

În același timp, clasa muncitoare se dezvoltă considerabil, atît numeric, cît și ca forță conștientă de rolul ce-l are de îndeplinit în societate. Toate acestea au provocat, în cadrul unui complex, din care nu trebuie neglijați nici factorii subiectivi, modificări importante în viața politică a țării.

---

[1] Vezi Aron Petric, *Cu privire la trăsăturile regimului social-politic din România în anii de după 1918*, în „Forum — științe sociale. Cercetări privind istoria României", anul I, volumul VI, 1970, București. La pagina 47 citim: „Creșterea hotărîtoare a ponderei burgheziei explică și tendința manifestată în rîndul unui număr tot mai mare de cercetători istorici de a considera regimul social-politic al României postbelice ca fiind un *regim burghez*, căruia persistența marii proprietăți moșierești și unele resturi de relații feudale *i-au dat o notă specifică, dar nu i-au modificat esența*" (sublinierile noastre).

Configurația partidelor politice și a raporturilor dintre ele s-a schimbat, se constată noi regrupări de forțe politice și, în general, o puternică efervescență în cadrul acestora [2].

Vechiul Partid conservator devenit acum Partidul conservator-progresist, chiar dacă a mai ființat cîțiva ani, practic a încetat să mai joace vreun rol pe arena politică. Se întărește, după o perioadă de transformări, Partidul național-liberal în care crește rolul burgheziei industriale și financiare. Viața politică s-a complicat prin înființarea de noi partide preocupate să-și creeze o anumită bază economică și socială, prin atragerea diferitelor categorii ale burgheziei sau ale țărănimii, considerată în noile condiții ca o importantă masă electorală [3].

În anii imediat următori primului război mondial, în timp ce partidele burgheze treceau printr-un proces de restructurare a forțelor lor, organizațiile muncitorești, Partidul socialist au cunoscut o puternică activizare, care a luat forme din ce în ce mai viguroase. Din documentele programatice, din importantele acțiuni organizate de elementele revoluționare etc., rezultă poziția înaintată a Partidului socialist, rolul său în contextul epocii. Marea majoritate a membrilor săi s-a pronunțat, la sfîrșitul anului 1920 și începutul anului 1921, pentru transformarea Partidului socialist în Partid comunist, pentru adoptarea unei linii consecvent revoluționare. Crearea Partidului Comunist Român în mai 1921, avînd la bază ideologia marxist-leninistă, a constituit un moment de cea mai mare însemnătate în istoria clasei muncitoare și a patriei noastre.

În ultimii ani au apărut mai multe studii care insistă asupra principalelor trăsături ale vieții politice din România în perioada imediat următoare primului război mondial. Dacă în tratarea fenomenului general, la nivel național, s-au obținut rezultate importante, aspectele locale au fost luate în considerație în mai mică măsură sau chiar neglijate.

În ce privește situația orașului Iași, cercetătorii s-au oprit, cu precădere, asupra aspectului economic, asupra condițiilor de trai și luptei maselor muncitoare de după primul război mondial. Viața politică locală, în întregul ei, a fost insuficient reliefată. Uneori, mișcarea muncitorească locală a fost prezentată numai în contextul situației social-economice, fără a se face legătura necesară cu activitatea celorlalte forțe politice.

Într-un material aflat în curs de apariție [4], ne-am oprit asupra unor aspecte ale mișcării democratice și socialiste din orașul Iași în perioada 1918—1921. *Continuînd* discuția noastră și fără a avea pretenția unei

---

[2] Mircea T. Mușat, *Trăsături ale vieții politice din România în anii luptei pentru crearea Partidului Comunist Român*, în „Anale de istorie" nr. 1, 1971, p. 47.

[3] Ion Agrigoroaiei, *Observații privind programul Partidului național-liberal din perioada 1918—1921*, „An. șt. Univ. Iași", Istorie, tomul XVI, anul 1970, fascicola 1, p. 95—96.

[4] Ion Agrigoroaiei, *Mișcarea democratică și socialistă din orașul Iași în preajma creării Partidului Comunist Român (1918—1921)*, în curs de apariție la „Cercetări istorice", Iași, 1971.

tratări exhaustive, în cele ce urmează ne propunem să evidențiem alte aspecte ale vieții politice locale în vederea completării acestui tablou, în vederea întregirii și particularizării situației politice generale din perioada imediat următoare primului război mondial.

Orașul Iași a constituit, în condiții de care nu ne ocupăm aici, atît în a doua jumătate a secolului al XIX-lea cît și la începutul secolului nostru, centrul unor dispute politice însemnate. Viața politică de la Iași a cunoscut frămîntări deosebite, în legătură inseparabilă cu diferite curente de idei ale epocii, în legătură cu viața politică pe plan național, în care s-a integrat în mod activ.

Viața politică din orașul Iași a cunoscut o puternică activizare în perioada în care a devenit, timp de aproximativ doi ani (1916—1918) capitală, în urma ocupării unei mari părți din teritoriul țării (inclusiv Bucureștiul) de către trupele germane. Autoritățile centrale, cea mai mare parte a cercurilor conducătoare, armata etc., s-au stabilit la Iași și în alte localități ale Moldovei.

În anii războiului, la Iași au avut loc puternice manifestări care exprimau hotărîrea neclintită a poporului român de a rezista în fața dușmanului și de a-și desăvîrși unitatea statului național [5]. După ce jucase un rol atît de important în unirea din 1859, orașul Iași, devenit pentru o scurtă perioadă capitală a țării, a participat activ și la unirea din 1918, primind, pe drept cuvînt, denumirea de „leagăn al celor două Uniri".

În condițiile grele ale războiului ,cercurile conducătoare au reluat în discuție problema reformelor anunțate încă înainte de război. După ce în primăvara anului 1917, regele a promis soldaților atît pămînt cît și o mai largă participare la treburile statului, la 20 iulie 1917 s-a procedat la modificarea constituției pentru a face posibilă împroprietărirea țărănimii și introducerea votului universal. Decretul-lege nr. 3402 dat la Iași, în 1918, completat apoi cu alte măsuri legislative, introducea votul universal care, cu toate limitele lui, reprezenta, fără îndoială, un progres față de votul cenzitar [6]. „Acordarea votului universal sub presiunea avîntului revoluționar și a unor cerințe obiective de înnoire în sens democratic ce nu mai puteau fi ocolite, a făcut posibilă pătrunderea cu impetuozitate pe scena istoriei a maselor largi muncitorești și țărănești, care au ridicat probleme noi ce vizau înseși căile de dezvoltare a țării" [7].

Modificarea constituției în parlamentul de la Iași și, în general, problema reformelor a dat naștere la discuții aprinse și a determinat unele regrupări în cadrul forțelor politice chiar în timpul războiului. Este cunoscută încercarea unor oameni politici de a constitui la Iași, la începu-

---

[5] Vezi, pe larg, Aurel Loghin, *Iașul în istoria constituirii statului național unitar român*, în „An. șt. ale Univ. „Al. I. Cuza" din Iași", Istorie, tomul XV, anul 1969, fascicola 1.

[6] I. Agrigoroaiei, *op. cit.*

[7] Aron Petric, *op. cit.*, p. 47.

tul anului 1917, *Partidul muncii*, în care au intrat intelectuali cu vederi democratice (dr. N. Lupu, Gr. Iunian ş.a.) precum şi politicieni demagogi ca Gr. Trancu-Iaşi[8] .Tot la Iaşi a luat fiinţă şi a activat, în 1918—1919, *Partidul ţărănesc şi muncitor* în frunte cu Paul Bujor, C. I. Parhon, Ion Borcea ş.a. ce urmărea realizarea unor reforme radicale şi era sincer interesat în îmbunătăţirea situaţiei maselor populare[9]. In cadrul Partidului ţărănesc cu care a fuzionat, gruparea politică de la Iaşi, împreună cu alţi intelectuali şi oameni politici, va constitui aripa de stînga.

O grupare care a jucat un rol important în viaţa politică a ţării în perioada următoare primului război mondial, a fost *Liga poporului* înfiinţată la Iaşi, în aprilie 1918[10]. După ce în martie 1918, Al. Averescu adresase o scrisoare lui C. Argetoianu şi prof. univ. Matei Cantacuzino în vederea alcătuirii unei grupări politice, la 3 aprilie, la Iaşi, în casa ultimului, s-a constituit Liga poporului.

Cîteva studii recente analizează geneza, programul şi activitatea Ligii şi apoi a Partidului poporului[11]. Subliniem ideea că pe lîngă politicieni reacţionari (Argetoianu, conducătorul de fapt al Ligii), în această organizaţie au mai intrat şi intelectuali, oameni politici care credeau sincer că generalul Averescu, preşedintele Ligii, era omul chemat să realizeze reformele democratice. Printre aceştia se aflau Duiliu Zamfirescu, P.P. Negulescu şi alţii[12]. Liga poporului s-a bucurat de o puternică popularitate, în special pînă la formarea guvernului Averescu, în primăvara anului 1920.

Şi după mutarea la Bucureşti a conducerii Ligii, la Iaşi a existat o organizaţie relativ puternică, bazată pe prestigiul unor profesori universitari ca Matei Cantacuzino, Ion Petrovici, Petru Dragomirescu, D. Alexandrescu. Şi A.C. Cuza a făcut parte din Liga poporului dar s-a retras, spune el, nemulţumit de apropierea dintre Al. Averescu şi Take Ionescu. „Eu — declara A. C. Cuza în şedinţa din 30 decembrie 1919 a Adunării deputaţilor — sînt unul dintre întemeietorii Ligii poporului alături de generalul Averescu... De ce am plecat?... Am plecat de acolo în ziua

---

[8] I. Agrigoroaiei, *op. cit.*, passim.

[9] *Ibidem.*

[10] Vezi: *Actul constitutiv al Ligii poporului şi apelul d-lui general Averescu*, Iaşi, 1918; Alexandru Otetelişanu, *Rostul Partidului poporului şi rolul generalului Averescu*, Bucureşti, 1923.

[11] V. Liveanu, *Situaţia politică internă a României în momentul creării Partidului Comunist Român. Sistemul partidelor politice*, în „Studii", nr. 3, 1966; E. Popescu, *Crearea Ligii poporului şi activitatea ei pînă în martie 1920*, în „Studii" nr. 2, 1968; Gh. I. Florescu, *Despre împrejurările aducerii la putere a guvernului Al. Averescu (martie 1920)*, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol", tom. VI, 1969, Iaşi.

[12] E. Popescu, *op. cit.*, p. 344.

cînd d. general Averescu a hotărît să meargă alături de d. Take Ionescu în politică . . ." [13].

La Iași exista și înainte de război o organizație liberală relativ puternică. Conducerea P.N.L. a luat măsuri în vederea refacerii popularității sale, a adaptării partidului la noile condiții ale României postbelice [14]. A fost reorganizat clubul P.N.L. din Iași și organizația județeană sub conducerea lui Gh. Gh. Mîrzescu, s-au înființat cluburi ale acestui partid în unele localități din apropiere, ca Podu-Iloaiei, Tg. Frumos ș.a. [15].

În această perioadă s-a produs și ruptura politică dintre N. Iorga și A.C. Cuza. A.C. Cuza a patronat organizația „Garda conștiinței naționale" înființată în 1919 și mai apoi (1923) Liga apărării național-creștine, organizații cu caracter ultrareacționar care s-au dedat la acțiuni huliganice, antidemocratice atît în Universitate cît și în afara ei.

Urmărind scopuri antimuncitorești, „Garda conștiinței naționale", cu sprijinul unor autorități locale a creat așa-zisul Partid socialist-național și sindicatele „naționale" [16], cu caracter diversionist. Forțele democratice și socialiste din orașul Iași au demascat, încă de la începutul activității lor, caracterul ultrareacționar, extremist al organizațiilor naționaliste [17].

În orașul Iași au mai activat, în această perioadă, și organizații ale Partidului conservator-progresist și conservator-democrat din care făceau parte, între alții, C. Meissner, Lascăr Antoniu și respectiv Dimitrie A. Greceanu, precum și alte grupări politice burgheze lipsite de orice importanță.

Secțiunea din Iași a Partidului socialist a constituit forța politică cea mai înaintată. Socialiștii ieșeni, în cea mai mare parte elemente revoluționare, au organizat și condus, în anii de avînt revoluționar, demonstrații și manifestații ale muncitorimii ieșene, la care au participat și alte categorii sociale din oraș. Un rol deosebit în această direcție l-au avut frații Gheorghe și Zaharia Tănase, Leon Ghelerter, Petre Constantinescu-Iași, Octav Băncilă ș.a. [18].

În timp ce organizația Partidului socialist se prezenta ca o organizație politică puternică, se observă la Iași, ca și pe plan național, o creștere a numărului organizațiilor burgheze, datorită și noilor posibilități create de votul universal. Referindu-se la perioada postbelică și la partidele burgheze, un autor al vremii scria : „. . .Astăzi, situația politică la Iași se reduce la o aprigă frămîntare în sînul partidelor. Fiecare din ele încearcă să-și facă mai mulți partizani pentru ca să poată predomina.

---

13 „Dezbaterile parlamentare, Adunarea deputaților" în „Monitorul oficial", partea a III-a, nr. 23 din 24 ianuarie 1920, p. 315.

14 I. Agrigoroaiei, *Observații privind programul P.N.L.* . . . p. 97.

15 Arhivele statului Iași, Fond Prefectura județului Iași, dosar 6/1920, f. 184.

16 *Ibidem*, Fond Primăria Iași, dosar 186/1919 f. 25 și 53 ; „Opinia", 19 aprilie 1920.

17 I. Agrigoroaiei, *Mișcarea democratică și socialistă*. . . passim.

18 *Ibidem*.

Noile şi tinerele partide politice care au luat fiinţă după război încearcă să ocupe locul de frunte", căutînd să înfrîngă vechiul partid național-liberal [19].

Aceste aspecte au ieşit în evidenţă, deosebit de pregnant, cu prilejul alegerilor din 1919 şi, în special, a celor din 1920, organizate pe baza legii electorale [20]. Articolele 2 şi 4 ale decretului-lege nr. 3402 din 14 noiembrie 1920 fixau, pentru judeţul Iaşi, numărul deputaţilor la 7 şi cel al senatorilor la 3. La aceştia se adăuga senatorul prevăzut de articolul 6 : „În fiecare universitate, profesorii şi agregaţii titulari vor alege, din sînul lor, un senator" [21].

Conform acestor prevederi, alegătorii din circumscripţia judeţului Iaşi erau convocaţi în zilele de 2,3 şi 4 noiembrie 1919 pentru alegerea celor 7 deputaţi şi în zilele de 7 şi 8 noiembrie pentru alegerea celor 3 senatori [22]. Unele aspecte privind alegerile sînt relatate în şedinţa din 27 noiembrie 1919 a Adunării deputaţilor, cu prilejul operaţiunii de validare [23]. În circumscripţia electorală a judeţului Iaşi s-au înscris în alegerile pentru Adunarea deputaţilor, 35262 alegători din care au votat numai 22686. Au fost anulate 6670 voturi [24]. Iniţial s-au înscris, la Iaşi, şapte liste şi anume : 1. Partidul naţional-liberal, 2. Partidul naţional-democrat. 3. Partidul socialist. 4. Lista independentă, 5. Partidul conservator-progresist, 6. Lista „socialiştilor naţionalişti" şi 7. Partidul ţărănesc şi muncitor. S-au retras în preziua sau ziua alegerilor, lista Partidului socialist (fapt ce s-a petrecut în întreaga ţară, ca urmare a indicaţiilor date de conducerea partidului) şi lista independentă. De asemenea, din motive asupra cărora nu ne oprim aici, s-au abţinut de la alegerile din 1919, Liga poporului şi Partidului conservator-democrat.

---

19 Ioan Dafin, *Iaşii cultural şi social*, vol. II, Editura Viaţa românească, Iaşi, 1929, p. 214.

20 Cu titlu informativ, reproducem aici un exemplu de modul în care se organizau alegerile în oraşul Iaşi, în condiţiile votului cenzitar. În urma dizolvării Adunărilor legiuitoare prin decretul nr. 940 din 25 aprilie 1918, trebuiau organizate noi alegeri. În acest scop, Comisia interimară a oraşului Iaşi a convocat colegiile electorale pentru diferite zile ale lunii mai (iunie—stil nou) 1918. Erau convocaţi alegătorii colegiului I şi II — senat, pentru a alege 2, respectiv 3 senatori, şi alegătorii colegiului III-senat pentru a alege 13 delegaţi. Alegătorii colegiului I şi II-deputaţi, erau convocaţi pentru alegerea a 4 şi respectiv 6 deputaţi iar cei ai colegiului III-deputaţi „cu vot direct din comuna şi judeţul Iaşi împreună cu delegaţii aleşi de alegătorii cu vot indirect ai acestui colegiu" erau convocaţi pentru a alege 1 deputat. Erau, de asemenea, convocaţi alegătorii colegiului universitar pentru a alege un senator. (Arhivele statului Iaşi, Fond Primăria Iaşi, dosar 145/1918, f. 1).

21 *Decretul-lege electorală şi instrucţiunile privitoare la aplicarea ei*, Imprimeria statului, Bucureşti, 1919.

22 Arhivele statului Iaşi, Fond Primăria Iaşi, dosar 195/1919, f. 299.

23 „Dezbaterile parlamentare, Adunarea deputaţilor", în „Monitorul oficial", partea a III-a, nr. 6 din 3 decembrie 1919.

24 *Ibidem*, p. 50. Observaţii privind prezentarea la alegeri, raportul dintre înscrişi şi votanţi ş.a. se fac mai jos, în legătură şi cu alegerile din 1920.

Rezultatul alegerilor a fost favorabil, numai în parte, pentru liberali. Din cele șapte locuri pentru Cameră, ei au obținut trei locuri (Gh. Gh. Mîrzescu, Eugen Herovanu, Constantin G. Toma). Partidul naționalist-democrat a obținut două locuri (A. C. Cuza și Ioan Țincoca) iar Partidul conservator-progresist și Partidul țărănesc și muncitor cîte un loc (Lascăr Antoniu și respectiv Paul Bujor)[25]. Alegerile au arătat lipsa oricărei popularități a „socialiștilor naționaliști", singura listă care n-a obținut nici un loc în Cameră. La Iași, liberalii aveau o organizație relativ puternică, dar nu este mai puțin adevărat că ei au săvîrșit în alegeri și abuzuri. „... Alegerile de la Iași — arăta un deputat în Cameră — în ceea ce privește Partidul liberal, au un mare cusur : nu sînt de loc curate, dată fiind frauda ce s-a făptuit, fie sub formă de corupțiune, fie sub formă de substituire de persoane". Deputatul, care cerea invalidarea în bloc a listei liberale de la Iași, prezenta Camerei cazuri concrete privind asemenea abuzuri. El continua : „Sistemul concentrărilor... a fost o adevărată teroare la Iași. Toți sătenii bănuiți ca ostili liberalilor erau imediat concentrați[26]. Iar A. C. Cuza declara, adresîndu-se liberalilor : „Datorită numai faptului acestuia că ați stat la putere un an de zile, înainte de alegeri, ați putut intra 100 în această Adunare"[27]. În cele din urmă, deși s-au comis ilegalitățile amintite, deputații liberali din Iași au fost validați[28].

Printre deputații aleși la Iași în 1919 se aflau și intelectuali atașați de popor, ce militau pentru aplicarea unei reforme largi democratice, ca Paul Bujor și Eugen Herovanu. Cîțiva ani mai tîrziu îl vom găsi pe prof. univ. Eugen Herovanu alături de alți intelectuali ieșeni apropiați de mișcarea muncitorească[29].

Alegerile din mai 1920 au prilejuit, la Iași, o dispută mult mai aprinsă decît cele din 1919. Se observă o creștere a numărului grupărilor politice burgheze față de alegerile anterioare, oglindind situația existentă pe plan național. „...Înregistrînd tabloul pe care îl prezintă actualmente la Iași listele de candidați — scrie ziarul „Opinia" — nu putem să nu vedem în el un indiciu sigur al descompunerii organismelor noastre politice și o afirmare morbidă a unor veleități personale... În credința noastră, astfel de întîmplări nu sînt de natură să servească interesul public cu adevărat"[30]. La un moment dat, în campania electorală participau *11 liste : Partidul poporului*, conservator-progresiștii, liberalii, țărăniștii, naționaliștii lui A. C. Cuza, Blocul evreiesc, o listă

---

[25] *Ibidem*, p. 52.

[26] *Ibidem*, p. 51.

[27] *Ibidem*, p. 55 (În urma primelor alegeri desfășurate pe baza legii votului universal, Partidul liberal a obținut numai 103 de mandate, în timp ce Partidul național român a obținut 205 iar țărăniștii 130 mandate. Vezi Marcel Ivan, *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice, 1919—1932*, Sibiu s.a. p. 26).

[28] *Ibidem*, p. 56

[29] A. Karețchi, L. Eșanu, G. Tudoran, *Iași — mărturii ale luptei revoluționare*, Iași, 1969, p. 19.

[30] „Opinia", 7 mai 1920.

dezident-averescană, două liste independente, o listă a meseriașilor și lista Partidului socialist [31]. Pe parcurs au intervenit anumite schimbări, regrupări; în alegerile de deputați în circumscripția județului Iași din 25, 26 și 27 mai 1920, s-au prezentat 10 liste [32].

S-au realizat unele alianțe, atît în județul Iași, ca și în alte județe sau pe plan național. Astfel, la Iași, candidații Partidului poporului (Al. Averescu) au format listă comună cu cei ai Partidului conservator-democrat (Take Ionescu) [33]. A fost alcătuită și la Iași o listă a Federației democrației național-sociale, în care erau înscriși pentru Cameră, N. Iorga, Paul Bujor, N. Costăchescu ș.a. [34]

Organizația locală a Partidului socialist a desfășurat o activitate deosebită în campania electorală din primăvara anului 1920 [35]. În lista socialiștilor ieșeni erau înscriși conducători revoluționari, exponenți ai intereselor maselor muncitoare ca: Gheorghe Tănase, Ghelerter, Petre Costantinescu-Iași, Octav Băncilă ș.a. In ciuda măsurilor luate de autorități în vederea impiedicării propagandei socialiste, candidații socialiști au organizat numeroase adunări și manifestații electorale atrăgîndu-și simpatia atît a muncitorimii cît și a altor categorii sociale.

Conform datelor oficiale, în alegerile din circumscripția județului Iași din 25,26 și 27 mai pentru Adunarea deputaților, s-au înscris 37.046 alegători, din care au votat 29.170. Au fost anulate 2.760 voturi [36]. Din cele 10 liste prezentate, trei au reușit să obțină unul sau mai multe mandate. Lista nr. 9 a guvernului a obținut 5 mandate (Petru Dragomirescu, Ioan Petrovici, Henri G. Sutzu, Sava Popovici și Neculai Cănănău, ultimul de la takiști) [37]. Celelalte două liste care au obținut cîte un mandat au fost lista nr. 1 a Partidului socialist (Gheorghe Tănase) și lista nr. 4 a liberalilor (Gh. Gh. Mîrzescu) [38]. Așa cum am mai arătat, considerăm că socialiștii ieșeni au înregistrat un succes în alegerile din mai 1920. În afara listei guvernului, lista socialiștilor a întrecut toate celelalte liste în ce privește numărul voturilor obținute. Partidul socialist a obținut, la

---

31 *Ibidem*, 6 și 7 mai 1920.

32 „Dezbaterile parlamentare. Adunarea deputaților", ședința din 23 iunie 1920, în „Monitorul oficial", partea a III-a, nr. 4 din 26 iunie 1920, p. 19.

33 „Opinia", 29 aprilie 1920.

34 *Ibidem*, 25 aprilie 1920. Vezi și Z. Ornea, *Țărănismul*, Editura politică, București 1969, p. 38—39.

35 Vezi pe larg, I. Agrigoroaiei, *Mișcarea democratică și socialistă...*

36 „Dezbaterile parlamentare. Adunarea deputaților", ședința din 23 iunie 1920, în „Monitorul oficial", partea a III-a, nr. 4 din 26 iunie 1920, p. 19.

37 Arhivele statului Iași, Fond Primăria Iași, dosar 203/1920 f. 112. (În alegerile pentru Senat au reușit toți candidații guvernului: Matei Cantacuzino, D. Alexandrescu, D. A. Greceanu, ultimul de la takiști. Vezi „Opinia", 2 iunie 1920. În urma omorîrii lui D. A. Greceanu într-un atentat din Senat, pentru locul rămas vacant s-au organizat noi alegeri la 15 și 16 februarie 1921, fiind ales Mihai Negruzzi. Arhivele statului Iași, Fond Primăria Iași, dosar 203/1921, f. 81—82).

38 *Ibidem*.

Iași, 22.464 voturi (ca masă electorală) în timp ce liberalii au obținut 18.393 voturi, Federația 15.390, Blocul evreiesc 14.120 etc [39].

Gh. Tănase a obținut 3306 voturi, în timp ce liberalul Gh. Gh. Mîrzescu a obținut 3.184 voturi [40]. Dacă avem în vedere și abuzurile săvîrșite în alegeri, măsurile luate de autorități, succesul socialiștilor ieșeni ne apare și mai pregnant. Ei și-au adus contribuția la succesul general al Partidului socialist care a obținut în alegerile parlamentare din 1920, 20 de mandate în Cameră.

Rezultatul alegerilor din Iași, din mai 1920, mai au și o altă semnificație. A fost înfrîntă, nereușind să obțină nici un mandat, gruparea naționalistă a lui A. C. Cuza. Dacă la aceasta mai adăugăm și faptul că printre deputații listei guvernului se aflau și intelectuali de prestigiu, care credeau sincer că guvernul Averescu va aplica reformele democratice, putem aprecia, în condițiile succesului obținut de socialiști, că alegerile au constituit, în anumite limite, un succes al forțelor democratice. De la trei deputați din Iași în 1919 liberalii au trebuit să se mulțumească cu unul singur, iar naționaliștii lui A. C. Cuza au fost complet înfrînți (în 1919 ei obținuseră două mandate). Se observă și la Iași o scădere a prestigiului vechiului partid conservator, denumit acum Partidul conservator-progresist. De la 14.827 voturi și un loc de deputat în 1919, la numai 4172 voturi în mai 1920 și nici un deputat din județul Iași [41].

Alegerile din Iași, din perioada imediat următoare războiului, concretizează anumite aspecte politice generale. Se observă o înmulțire a grupărilor politice burgheze, o întărire a Secțiunii Partidului socialist, se manifestă consecințele pozitive ale reformei electorale în sensul atragegerii unor pături mai largi la viața politică. Acest proces nu s-a realizat dintr-o dată și nici integral, manifestîndu-se și limite izvorîte din caracterul de clasă al sistemului politic.

Tabelul următor, deși oglindește mai ales aspectele cantitative, oferă, totuși, date semnificative privind participarea la alegerile parlamentare din 1919 și 1920 [42].

Toate datele au un caracter relativ dacă avem în vedere abuzurile, ilegalitățile săvîrșite în alegerile acelor vremuri. Cu această rezervă, putem desprinde unele concluzii. In alegerile din 1919, la Iași ca și în întreaga țară, s-a înregistrat, deși legea prevedea votul obligator, un număr mare de absenți (aproape 13 mii, la Iași) și un număr mare de voturi

---

[39] „Dezbaterile parlamentare. Adunarea deputaților", ședința din 23 iunie 1920, în „Monitorul oficial", partea a III-a, nr. 4 din 26 iunie 1920, p. 19; G. T. Pallade, *Efectele votului universal în România*, în „Viața românească", vol. LI, 1922, p. 377.

[40] Arhivele statului Iași, Fond Primăria Iași, dosar 203/1920, f. 112.

[41] „Dezbaterile parlamentare. Adunarea deputaților", în „Monitorul oficial", partea a III-a nr. 6 din 3 decembrie 1919, p. 52; nr. 4 din 26 iunie 1920, p. 19; G. T. Pallade, *op. cit.* p. 369 și următoarele.

[42] *Ibidem.*

| Nr. crt. | Număr de alegători și voturi | Alegerile din 1919 | | Alegerile din 1920 | |
|---|---|---|---|---|---|
| | | Județul Iași | Total (fără Banat și Transilvania) | Județul Iași | Total (fără Banat și Transilvania) |
| 1 | Alegători înscriși | 35 262 | 1 294 295 | 37 046 | 1 310 070 |
| 2 | Alegători votanți | 22 686 | 872 979 | 29 170 | 1 100 310 |
| 3 | Voturi nule | 6 670 | 276 404 | 2 760 | 97 555 |
| 4 | Votanți la % față de înscriși | 64,3 | 67,4 | 78,7 | 83,9 |
| 5 | Voturi nule la % față de votanți | 29 | 31 | 9,4 | 8,8 |

nule. Din 35.262 alegători înscriși, numai 16.016 cetățeni și-au exercitat corect dreptul de vot. În afară de abuzurile amintite, aceste cifre se explică și prin lipsa de experiență a alegătorilor, prin dezorientarea în fața apariției noilor grupări politice și prin obținerea unor partide (Partidul socialist, Liga poporului) de la alegeri [43].

În alegerile din mai 1920, chiar dacă numărul alegătorilor înscriși nu a crescut cu mult față de 1919 (cu 1784), numărul votanților a crescut cu aproape 6.500 iar numărul voturilor nule a scăzut considerabil. Această tendință poate fi urmărită și în continuare. Astfel, în alegerile din martie 1922 în județul Iași au votat 32.562 cetățeni cu aproape 10.000 mai mulți decît în 1919 iar voturile nule practic au dispărut (numai 0,1%) [44].

Aceste date, deși relative, evidențiază, pe de o parte, progresele înregistrate în comparație cu votul cenzitar, iar pe de altă parte, limitele noului sistem electoral care, în practică, nu avea un caracter *deplin* universal.

Cele cîteva aspecte discutate aici încearcă să completeze tabloul orașului Iași, din anii imediat următori primului război mondial. Studierea vieții politice locale confirmă caracterizările făcute situației politice generale a țării, din perioada respectivă, și, în același timp, scoate la iveală existența anumitor particularități.

*In orașul Iași, ca și pe plan național, Partidul socialist a constituit forța politică cea mai înaintată; secțiunea socialistă ieșeană a desfășurat o intensă activitate. Elementele revoluționare au organizat și condus, în anii de avînt revoluționar, numeroase acțiuni revendicative, demonstrații, manifestații ale muncitorimii ieșene, la care au participat și alte categorii sociale.* Mișcarea democratică ieșeană s-a dezvoltat în acea perioadă, cuprinzînd și un mare număr de intelectuali de prestigiu, profesori uni-

[43] G. T. Pallade, *op. cit.*, p. 371.
[44] *Ibidem*, p. 380.

versitari. Mişcarea socialistă şi democratică a demascat cu hotărîre caracterul ultrareacționar, diversionist al activității organizațiilor naționaliste, de dreapta ce luau ființă atunci la Iași.

Se constată şi la Iaşi consecințele reformei electorale în sensul atragerii unor categorii sociale mai largi la viața politică, precum şi fenomenul de creştere a numărului de formațiuni politice. Ca şi în întreaga țară, conservatorii îşi pierd din influență în timp ce liberalii după o scurtă perioadă de reorganizare, vor dispune aici de o organizație, destul de puternică.

O problemă care preocupa grupările politice ieşene — şi nu numai pe ele — şi care se cerea grabnic rezolvată era aceea a refacerii orașului. La sfîrşitul primului război mondial, Iaşul se găsea într-o situație deosebit de grea [45]. Au fost întreprinse unele acțiuni în vederea refacerii sale dar realizarea lor era îngreuiată de lipsa de fonduri sau de dezinteresul manifestat de organele centrale [46].

De la tribuna Camerei, deputatul socialist al Iaşului, Gh. Tănase demasca atitudinea de nepăsare a autorităților față de oraşul care a suferit mult în timpul războiului : „Fiind lipsit de fonduri proprii necesare refacerii şi uitat de guvern, străzile, școlile și, în genere, toate edificiile publice sînt într-o stare intolerabilă şi improprii întrebuințării. Este o datorie imperioasă pentru guvernul României de a da tot sprijinul financiar şi material necesar refacerii județului Iaşi, atît capitalei cît şi comunelor sale, căci în zilele cele mai grele ale războiului el a fost centrul de comandă, de refacere, de cantonament şi de incartiruire al armatelor şi populația nevoiașă din acele ținuturi a avut de îndurat cele mai grele încercări" [47]. În timp ce pentru Bucureşti — arăta un alt deputat ieşean — se găsesc sumele necesare pentru a se clădi palate întregi în doi şi trei ani, pentru Iaşi nu se găsesc sumele necesare pentru a se termina clădirea Palatului de justiție [48].

Iaşul suferea din cauza lipsei de alimente şi a combustibilului iar autoritățile centrale nu luau măsuri eficace pentru aprovizionarea corespunzătoare a oraşului [49]. Se arăta în Cameră că oraşul „duce lipsă de pîine"

---

[45] A. Loghin, I. Agrigoroaiei, Em. Bold, *Iaşul contemporan*, Iaşi, 1969, p. 9 şi următoarele.

[46] Statul datora orașului Iași suma de 48.409.485,48 lei cu titlul de despăgubire pentru distrugerile suferite în timpul războiului. Guvernul a avansat, în 1919, 4 milioane lei la care s-au adăugat apoi unele fonduri cu totul insuficiente. Se aprecia că numai pentru refacerea străzilor, aflate într-o stare de completă degradare erau necesare 50 milioane lei, mai mult decît întreaga despăgubire pe care trebuia s-o primească orașul atunci (*Cum a fost refăcut Iaşul*, Culegere de acte și documente... Iași, s.a.).

[47] „Dezbaterile parlamentare. Adunarea deputaților", ședința din 20 iulie 1920, în „Monitorul oficial", partea a III-a, nr. 24 din 22 iulie 1920, p. 395—396.

[48] Ibidem, ședința din 27 ianuarie 1921, în „Monitorul oficial", partea a III-a, nr. 25 din 1 februarie 1921, p. 578.

[49] Lipsa combustibilului stînjenea buna funcționare a Universității. Valeriu Pușcariu scria într-un articol din ziarul „Opinia": „Obiceiul, căpătat de la război încoace ca Universitatea să nu-şi înceapă cursurile, din cauza lipsei de

ca urmare a speculei și contrabandei „ce se face neîntrerupt... și uneori cu concursul persoanelor cu funcțiuni de stat" și a măsurilor oficiale care opresc aprovizionarea Moldovei cu grîu din Oltenia și Muntenia [50].

În aceeași perioadă (sfîrșitul anului 1919), deputatul liberal Gh. Gh. Mîrzescu, cu îngrijorare, atrăgea atenția asupra consecințelor acestei situații, în condițiile puternicei mișcări socialiste: „La Iași... membrii Comisiei interimare, din cauza lipsei sau scumpetei pîinii, au fost acum două zile ultragiați de un grup de muncitori sindicaliști și amenințați a fi depărtați cu violență din primărie pentru a instala pe primarul lor, pe socialistul O. Băncilă" [51].

Temerile deputatului liberal erau justificate. Reprezentanții muncitorimii ieșene legau strîns acțiunea de refacere, de asanare a orașului, de anumite transformări politice în sensul democratizării organelor locale ale puterii de stat. În 30 septembrie 1920, Comisia locală a sindicatelor a adresat Comisiei interimare a Iașului un memoriu [52], în care-și exprima nemulțumirea pentru modul de refacere a orașului și cerea noi alegeri comunale: „Muncitorimea ieșeană... în fața atitudinii abuzive a organelor comunale care satisfac numai interesele și nevoile privilegiaților de pe străzile centrale iar mahalalele și străzile mărginașe zac în întuneric și sînt lipsite de apă și de drumuri viabile necesare existenței locuitorilor,... cere cu insistență alegerile comunale pentru ca în fruntea comunei să vie un consiliu cetățenesc iar nu o comisie hărăzită de către guvern care lucrează fără răspundere și fără temei".

Chiar dacă unii edili erau bineintenționați, ei nu aveau, în afară de sumele necesare, nici continuitate în activitatea lor. Interesele politicianiste au creat greutăți mari refacerii și dezvoltării orașului. Perioada 1918—1921 a însemnat și pentru Iași o instabilitate a consiliilor comunale ca urmare a centralismului excesiv, a dependenței de puterea executivă centrală. Așa cum remarca presa, „oropsitul nostru tîrg a suferit cel mai mult de pe urma instabilității comunale și a dependen-

---

combustibil necesar încălzitului, se repetă și anul acesta... Ministerele de comunicație și refacere n-au găsit, din aprilie pînă acum, soluția aprovizionării Universității cu țițeiul necesar..." („Opinia", 29 octombrie 1920). În articolul intitulat *S-a închis Universitatea*, Demostene Botez scria cu amărăciune și indignare: „Autoritățile anunță cu o simplitate candidă închiderea Universității din Iași, din lipsă de combustibil... Nu se pot aduce lemne și țiței pentru Universitate în țara în care săptămînal se fac serbări festive cu trenuri speciale, cu șiruri întregi de trenuri speciale. Este ceva de neînchipuit... O, de ce nu-i Universitatea vară primară c-un ministru?!" („Opinia", 5 noiembrie 1920).

[50] „Dezbaterile parlamentare. Adunarea deputaților", ședința din 11 decembrie 1919, în „Monitorul oficial", partea a III-a, nr. 10 din 13 decembrie 1919, p. 88—89.

[51] Ibidem, ședința din 24 decembrie 1919, în „Monitorul oficial", partea a III-a, nr. 20 din 16 ianuarie 1920, p. 257.

[52] Memoriul era semnat: „În numele muncitorimii ieșene, secretarul Comisiei locale și al Secțiunii socialiste din Iași, (ss) G. Tănase, deputat". Arhivele statului Iași, Fond Primăria Iași, dosar 186/1920; f. 78.

ței primarului de guvern... La noi primarul este al guvernului și se schimbă o dată cu acesta. Nici un primar nu poate termina o operă mai de seamă pentru că stă prea puțin, iar succesorul său are alte planuri și alte concepții..." [53].

După ce în timpul războiului, populația a înfruntat numeroase greutăți, era nevoită să suporte acum și o parte însemnată din sumele destinate refacerii. Avînd în vedere sumele insuficiente primite de la organele centrale, autoritățile locale au mărit taxele comunale existente, au creat noi taxe în vederea acoperirii cheltuielilor de refacere a orașului [54]. În aceeași perioadă, unele personalități politice cu orientare democratică, au susținut, cînd au avut prilejul și cu cît le-a fost în putință, refacerea Iașului. Astfel, în ședința din 25 februarie 1920, Adunarea deputaților a adoptat legea prezentată de ministru de interne dr. N. Lupu, pentru deschiderea de credite suplimentare (300.000 lei) și acordarea unui împrumut (în valoare de 400.000 lei) Casei spitalelor și ospiciilor Sf. Spiridon din Iași [55]. În ziua următoare, a fost adoptat proiectul de lege depus de ministru instrucțiunii și cultelor, I. Borcea, pentru deschiderea, pe exercițiul 1919—1920, a unor credite suplimentare extraordinare de 6.959.620,58 lei din bugetul statului. Din această sumă, o parte era destinată școlilor și Universității din Iași [56].

Cu toate aceste eforturi, refacerea orașului Iași, legată în special de fondurile locale, nesusținută în măsură suficientă de guvern, s-a desfășurat anevoios. Au trebuit să treacă peste 5 ani de la terminarea războiului, pentru ca, în linii generale, viața orașului să reintre în normal [57]. Viața economică a orașului a cunoscut, între cele două războaie mondiale, o oarecare dezvoltare. Această dezvoltare a avut însă un caracter lent; înfățișarea generală a Iașului nu a suferit schimbări radicale în raport cu perioada anterioară primului război mondial.

După insurecția națională antifascistă, în contextul politicii economice a partidului și statului nostru, de dezvoltare a tuturor regiunilor țării, orașul Iași a cunoscut un avînt fără precedent. Refacerea orașului, distrus în mare parte în anii celui de-al doilea război mondial, nu a avut în vedere numai atingerea nivelului antebelic ci dezvoltarea armonioasă, multilaterală, transformarea lui într-un puternic centru industrial și cultural.

---

53 „Opinia", 5 septembrie 1920.
54 A. Loghin, I. Agrigoroaiei, Em. Bold, *op. cit.*, p. 27—38.
55 „Monitorul oficial", partea a III-a, nr. 44 din 25 febr. 1920, p. 675.
56 Ibidem, nr. 47 din 28 februarie 1920, p. 750—752.
57 A. Loghin, I. Agrigoroaiei, Em. Bold, *op. cit.*, p. 30.

## LA VIE POLITIQUE DE LA VILLE DE IASSY IMMÉDIATEMENT APRÈS LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE (1918—1921)

Résumé

Le période qui s'est écoulée entre 1918 et 1921 est connue, dans l'histoire de la Roumanie, comme une période fortement agitée au point de vue social-économique et politique.

Les chercheurs se sont arrêtés, en ce qui concerne la situation de la ville de Iassy, spécialement sur l'aspect économique et sur la lutte des masses ouvrières durant cette période. On a peu étudié la vie politique locale, dans son ensemble.

Dans le présent article, l'auteur se propose de relever certains aspects de la vie politique locale, afin de compléter et de particulariser la situation politique générale de la période 1918—1921. On y souligne l'activité des forces démocratiques, le rôle avancé du mouvement socialiste local. On a également en vue la position de certaines forces politiques locales envers la construction et le développement de la ville de Iassy immédiatement après la première guerre mondiale.